

رویکردهای درمانی در روان‌شناسی و روانپزشکی

دکتر محمد رضا نیکخو

تهران - ۱۳۸۴

نیکخو، محمدرضا، ۱۳۴۷-

رویکردهای درمانی در روان‌شناسی و روانپزشکی / محمدرضا نیکخو. -- تهران:
سخن، ۱۳۸۴.

۲۶۰ ص.: جدول.

ISBN 964-372-122-1

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۲۵۳]-۲۵۷.

۱. روان درمانی. ۲. بیماریهای روانی -- درمان. الف. عنوان.

۶۱۶/۸۹۱۴

RC ۴۸۰/ن۹ر۹

م۸۴-۱۹۹۷۲

کتابخانه ملی ایران

انتشارات سخن

رویکردهای درمانی در روان‌شناسی و روانپزشکی

دکتر محمدرضا نیکخو

چاپ اول: ۱۳۸۴

تیراژ: ۳۳۰۰ نسخه

حروفچینی: گنجینه

لیتوگرافی: صدف

چاپ: گلرنگ یکتا

خیابان انقلاب - مقابل دانشگاه تهران، شماره ۱۳۹۲ تلفن: ۶۶۴۶۵۹۷۰

همی چاپ محفوظ است.

درباره نویسنده

دکتر محمدرضا نیکخو استادیار روان‌شناسی، عضو کمیته تخصصی روان‌شناسی شورای برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی و مدیر بخش روان‌شناسی بیمارستان ایرانیان است. فعالیت‌های پژوهشی وی به‌طور عمده در زمینه آسیب‌شناسی روانی، آزمون‌های روانشناختی و روش‌های نوین روان‌درمانی است. وی مؤلف و مترجم بیش از ۵۰ عنوان کتاب و مقاله تخصصی در زمینه‌های روان‌شناسی و روان‌پزشکی است و هم‌اکنون به‌کار تدریس دروس تخصصی روان‌شناسی در مقاطع لیسانس و فوق‌لیسانس مشغول بوده و در کنار فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی به‌کار مشاوره و روان‌درمانی می‌پردازد. برای آشنایی بیشتر با وی می‌توانید به وب‌سایت www.psychonik.com مراجعه کنید.

فهرست

پژوهشهای انجام شده در مورد روانکاوی	۶
کلاسیک.....	۱۱
پژوهشهای انجام شده در مورد درمانهای	
تحلیل خود، کوتاه مدت، و میان فردی.....	۱۵
۳. درمانهای انسان گرایانه و هستی نگر.....	۱۷
درمان مراجع محوری کارل راجرز.....	۱۹
مداخله درمانی.....	۲۳
همدلی.....	۲۳
ارزیابی.....	۲۴
درمان هستی نگر.....	۲۵
هدفهای درمان.....	۲۵
ارزیابی.....	۲۶
گشتالت درمانی.....	۲۷
مفاهیم اساسی گشتالت درمانی.....	۲۸
تکنیکهای گشتالت درمانی.....	۲۹
ارزیابی.....	۳۱
خلاصه بخش.....	۳۲
۴. درمانهای رفتاری و شناختی.....	۳۲
شرطی سازی تقابلی.....	۳۲
حساسیت زدایی منظم.....	۳۳
درمان اجتنابی.....	۳۵
شرطی سازی کنشگر.....	۳۸
در باره نویسنده.....	
مقدمه.....	
بخش اول. درمانهای روانشناختی.....	
۱. درمان روانشناختی یا روان درمانی.....	
انواع روان درمانی.....	
۲. درمانهای روانکاوی.....	
روشها و مفاهیم اساسی در روانکاوی.....	
تداعی آزاد.....	
مقاومت.....	
تحلیل رؤیاها.....	
تعبیر و انکار.....	
انتقال.....	
انتقال متقابل.....	
جدایی (فاصله گرفتن).....	
نتیجه گیری.....	
اظهار نظر.....	
درمانهای تحلیلی معاصر.....	
تحلیل خود.....	
درمان روان پوشی کوتاه مدت.....	
درمان روان پوشی میان فردی.....	
ارزیابی درمانهای تحلیلی.....	

تقویت خود ۱۵۳	اقتصاد ژتونی ۹۱
انتساب به خود ۱۵۶	کاربرد روشهای شرطی سازی کنشگر در مورد کودکان ۹۷
برخی مباحث اساسی در درمانهای رفتاری و شناختی ۱۵۸	سرمشق دهی ۱۰۱
رفتار درونی و شناخت ۱۵۸	مشکلاتی که با سرمشق دهی قابل درمان است ۱۰۱
عوامل ناهشیار ۱۵۹	نقش شناخت ۱۰۴
درمان با طیف گسترده ۱۶۰	رفتار درمانی شناختی ۱۰۵
عوامل ارتباطی ۱۶۱	رفتار درمانی منطقی - هیجانی الیس ۱۰۷
بناسازی بر شالوده نظریه ۱۶۱	رویه بالینی ۱۰۸
آشتی روانکاو و رفتار درمانی ۱۶۳	ارزیابی رفتار درمانی منطقی - هیجانی ۱۱۰
التقاط گسرایسی و وحدت نظری در روان درمانی ۱۶۷	نامعقولی و موضوع اصول اخلاقی در رفتار درمانی منطقی - هیجانی ۱۱۲
مجادله لازاروس - مسر ۱۶۷	درمان شناختی یک ۱۱۳
مخالفت با وحدت زودرس ۱۷۲	رویه بالینی ۱۱۵
۵. درمانهای گروهی، زوجی و خانوادگی ۱۷۷	ارزیابی درمان شناختی ۱۱۸
گروه درمانی ۱۷۷	مقایسه روشهای درمانی یک و الیس ۱۱۹
گروه درمانی بینشی ۱۷۹	مسأله گشایی اجتماعی ۱۲۱
روانکاری گروهی ۱۷۹	درمان چندوجهی ۱۲۴
حسابیت آموزی و گروههای روبرویی ۱۸۰	انسدیشه هایی درباره رفتار درمانی شناختی ۱۲۹
سطح ارتباطات ۱۸۱	پزشکی رفتاری ۱۳۲
تفاوتها ۱۸۳	کنترل درد ۱۳۳
گروههای رفتار درمانی ۱۸۴	درد حاد ۱۳۴
رفتار درمانی انفرادی درگروهها ۱۸۴	درد مزمن ۱۳۵
گروههای آموزش مهارت های اجتماعی ۱۸۵	بیماریهای مزمن و شیوه زندگی ۱۳۶
گروههای جرأت آموزی ۱۸۶	پسخوراند زیستی ۱۳۷
ارزشیابی گروه درمانی ۱۸۸	نگهداری و تعمیم اثرات درمانی ۱۴۶
درمان زوجی و خانوادگی ۱۹۴	تقویت ناپوسته ۱۴۶
بهنجاری تعارض ۱۹۴	تغییر محیط ۱۴۶
از درمان فردی تا درمان زوجی ۱۹۵	حذف بهره ثانوی ۱۴۷
کلیات درمان زوجی ۱۹۷	پیشگیری از بازگشت اختلال ۱۵۲
ملاحظات خاص ۲۰۲	
ارزشیابی درمانهای زوجی و خانوادگی ۲۰۷	

- ۲۲۶ تأثیرات
 ۲۲۶ اثرات نامطلوب
 II - بسازدارنده‌های اکسیدازمونوآمین
 ۲۲۷ (MAOI)
 ۲۲۷ موارد کاربرد
 ۲۲۸ موارد عدم کاربرد
 ۲۲۹ تأثیرات
 ۲۲۹ اثرات نامطلوب
 ۲۲۹ تحریک دستگاه اعصاب مرکزی
 ۲۲۹ اثرات خودمختار
 ۲۲۹ احتباس مایعات و سدیم
 ۲۲۹ ناهنجاری بساوشی پیرامونی
 ۲۲۹ بحران فشار خون بالا
 ۲۳۰ تداخل دارویی
 ۲۳۰ تأثیرات نادر
 ۲۳۱ مصرف بیش از اندازه مجاز
 ۲۳۱ احتیاط‌های کلی
 ۲۳۱ داروهای اختصاصی
 ۲۳۲ III - ال - تریثوفان
 د - داروهای تثبیت‌کننده خلق
 ۲۳۲ I - لیتیتیم
 ۲۳۲ موارد کاربرد
 ۲۳۲ موارد عدم کاربرد
 ۲۳۲ شیوه تأثیر
 ۲۳۳ اثرات نامطلوب زودرس
 ۲۳۳ اثرات نامطلوب دیررس
 ۲۳۳ دیابت بی‌مزه نفروژنیک
 کم‌کاری تیروئید و گواتر با کارکرد بهنجار
 ۲۳۳ تیروئید
 ۲۳۴ سایر اثرات دیررس
 ۲۳۴ اثرات ناهنجاری‌زا
 ۲۳۴ مسمومیت‌زایی
 ۲۱۱ بخش دوم. درمانهای زیستی
 ۲۱۳ ۶. درمانهای دارویی
 ۲۱۳ تاریخچه
 ۲۱۵ طبقه‌بندی داروهای روانپزشکی
 الف - داروهای ضدروان‌پریشی
 ۲۱۶ موارد کاربرد
 ۲۱۷ موارد عدم کاربرد
 ۲۱۷ تأثیرات
 ۲۱۷ اثرات نامطلوب
 ۲۱۸ اثرات برون‌هرمی زودرس
 ۲۱۸ اثرات برون‌هرمی دیررس
 ۲۱۹ آرامش
 ۲۲۰ کاهش آستانه حمله صرعی
 ۲۲۰ اثرات آنتی‌کولینرژیک
 ۲۲۱ اثرات آنتی‌آدرنرژیک
 ۲۲۱ اثرات مربوط به غدد درون‌ریز
 افزایش رنگدانه‌های پوستی و حساسیت
 به نور
 ۲۲۱ مسمومیت قلبی - رگی
 ۲۲۱ واکنشهای نامتعارف نادر
 ۲۲۲ سایر اثرات
 ۲۲۲ افسردگی (که مورد اختلاف است)
 ۲۲۳ داروهای ویژه
 ۲۲۳ داروهای درون عضلانی ذخیره‌ای
 ب - داروهای آنتی‌کولینرژیک
 ۲۲۴ موارد کاربرد
 ۲۲۴ موارد عدم کاربرد
 ۲۲۴ اثرات نامطلوب
 ۲۲۴ ج - داروهای ضدافسردگی
 I - ضدافسردگی‌های سه حلقه‌ای
 ۲۲۵ موارد کاربرد
 ۲۲۵ موارد عدم کاربرد

- ۲۳۳ موارد عدم کاربرد
- ۲۴۴ شیوه کاربرد ECT
- ۲۴۴ آماده‌سازی
- ۲۴۴ ایجاد بیهوشی
- ۲۴۵ وضعیت قراردادن الکترودها
- ۲۴۵ ECT یکسویه
- ۲۴۵ ECT دوسویه
- ۲۴۵ تحریک الکتریکی
- ۲۴۶ بهبود
- ۲۴۶ تمداد و فراوانی درمانها
- ۲۴۶ همایندهای فیزیولوژیایی ECT
- ۲۴۶ قلبی - رگی
- ۲۴۶ عصب شناختی
- ۲۴۷ سایر موارد
- ۲۴۷ بیماریهای زای و مرگ و میر
- ۲۴۷ زودرس
- ۲۴۸ دیررس
- ۲۴۸ مرگ و میر
- ۲۴۸ ب - جراحی روانی
- ۲۴۸ تاریخچه
- ۲۵۰ موارد کاربرد
- ۲۵۰ افسردگی
- ۲۵۰ روان‌رنجوری و سواس
- ۲۵۰ اضطراب مزمن
- ۲۵۰ اسکیزوفرنیا
- ۲۵۰ موارد عدم کاربرد
- ۲۵۱ عوارض و مشکلات
- ۲۵۱ سایر درمانهای جسمانی
- ۲۵۳ منابع انگلیسی:
- ۲۵۵ منابع فارسی:
- ۲۳۵ آغاز و تداوم درمان با لیتیوم
- ۲۳۵ II- کاربامازپین
- ۲۳۶ ه- داروهای ضد اضطراب
- ۲۳۶ I- بنزودیازپین‌ها
- ۲۳۶ موارد کاربرد
- ۲۳۶ موارد عدم کاربرد
- ۲۳۶ تأثیر و مصرف
- ۲۳۷ تأثیرات نامطلوب
- ۲۳۷ مسمومیت دستگاه اعصاب مرکزی
- ۲۳۷ افزایش پرخاشگری
- ۲۳۷ ظاهرشدن زودرس تحمل در برابر اثرات
- ۲۳۷ درمانی
- ۲۳۷ توان اعتیادزایی
- ۲۳۷ کزریخت‌زایی
- ۲۳۸ سایر اثرات جانبی
- ۲۳۸ داروهای اختصاصی
- ۲۳۹ II- بازدارنده‌های بتا
- ۲۳۹ و - داروهای محرک
- ۲۳۹ موارد کاربرد اصلی
- ۲۳۹ اثرات نامطلوب
- ۲۳۹ ز- دی سولفیرام
- ۲۴۱ ۷. درمانهای جسمانی
- ۲۴۱ الف - درمان با تشنج برقی (ECT)
- ۲۴۱ تاریخچه
- ۲۴۲ موارد کاربرد
- ۲۴۲ اختلال افسردگی
- ۲۴۲ اسکیزوفرنیا
- ۲۴۲ شیدایی (مانی)
- ۲۴۳ روان‌پریشی پس‌زایمانی
- ۲۴۳ ECT و سالمندان مبتلا به افسردگی

مقدمه

موضوع اختلالات روانی و روشهای درمانی پیشنهادی برای آنها به اندازه پیچیدگی ماهیت بشر از گستردگی و گوناگونی برخوردار است. فهم رفتارهای انسانی (خواه بهنجار یا نابهنجار) مستلزم درکی همه جانبه از ماهیت اوست و روشن است که مسئله درمان در حوزه روانشناسی و روانپزشکی بدون در نظر گرفتن ماهیت زیستی - روانی - اجتماعی و معنوی بشر موجب ناکارآمدی روشهای درمان یکسویگر و عدم توانایی در فهم علل بروز رفتارهای ناسازگارانه و اختلال آمیز و در نتیجه ناتوانی در کمک به بیماران روانی و افراد مبتلا به انواع ناسازگارها یا اختلالات رفتاری و هیجانی خواهد شد. از این رو، امروزه اغلب متخصصان روانشناسی و روانپزشکی معتقدند که برای ایجاد هرگونه تغییر در رفتارهای اختلال آمیز باید این رفتارهای ناسازگار و به عبارتی دیگر بیماری روانی را در بافت جامعه و باتوجه به زمینههای زیستی و ارثی فرد بیمار و فرهنگی که وی در آن رشد و نمو کرده است مورد مطالعه قرار داد و به فراخور امکانات و تواناییهای هر فرد با مداخله در موقعیتهای زیستی - روانی - اجتماعی و معنوی وی، او را در جهت کارکردهای سازگارانه و رسیدن به سطح بهینه‌ای از سازگاری و تندرستی هدایت کرد. کتاب حاضر با تأکید بر دیدگاه التقاطی^۱ سبب‌شناسی و درمان اختلالات روانی، سعی دارد تا به توصیف و تشریح ماهیت روان درمانی^۲ و شناخته شده‌ترین روشها و رویکردهای نظری آن بپردازد و با معرفی پایه‌های نظری و روشهای عملی هریک از رویکردهای روان درمانی و

ارزیابی و معرفی نتایج پژوهشهای موافق و مخالف با آنها، اطلاعات جامع و سودمندی در اختیار دانشجویان و متخصصان روان‌شناسی و روانپزشکی قرار دهد. بعلاوه، از آنجا که بخش مهمی از فعالیتهای اقدامات درمانی در حوزه روان‌شناسی بالینی و روانپزشکی استفاده از درمانهای زیستی^۱ (دارو درمانی^۲ و درمانهای جسمانی^۳) است، لذا سعی شده است با توضیح مختصر این روشها به نقش مهم و سودمند آنها در درمان اختلالات روانی تاکید شایسته داشته باشیم.

به باور اینجانب، اصرار داشتن به اهمیت درمانهای روانی^۴ بدون پرداختن به بُعد زیستی و مداخلات جسمانی - پزشکی (و بالعکس) نه تنها موجب به هدر رفتن بخش چشمگیری از منابع مالی و هیجانی مراجعان^۵ خواهد شد بلکه به دشواری فرایند درمان و در اغلب اوقات به نافرجامی درمان خواهد انجامید.

در این درسنامه، سعی شده است بدون پرداختن به مسایل غیر ضروری، عمده‌ترین و مهم‌ترین رویکردهای روان درمانی جاری را به همراه انواع روشهای درمانی زیستی توضیح دهیم. از این رو، کتاب از دو بخش جداگانه (درمانهای روانشناختی و زیستی) و ۷ فصل تشکیل شده است که به ترتیب مفهوم روان درمانی، نظریه‌ها و روشهای عملی روان کاوی، انسان گرایی - هستی گرایی، رفتاری - شناختی، گروه درمانی‌های زوجی - خانوادگی، درمانهای دارویی، درمان با تشنج برقی^۶ (ECT)، و جراحی روانی^۷ را توصیف و بررسی می‌کند. روشن است که فهم عمیق و گسترده مفاهیم روان درمانی و انواع درمانهای زیستی در حوزه‌های روانپزشکی و روان‌شناسی بالینی نیازمند مطالعه منابع تخصصی‌تر و جامع‌تر است. باین حال، کتاب حاضر می‌تواند تا اندازه‌ای پاسخگوی نیاز دانشجویان رشته‌های روان‌شناسی و روانپزشکی برای گذراندن

1. biological therapies

2. pharmacotherapy

3. physical therapies

4. psychological therapies

5. clients

6. electroconvulsive therapy

7. psychosurgery

درسهای ۳ واحدی نظریه‌های روان درمانی، کاربرد روان درمانی و درمان در روانپزشکی باشد.

امیدوارم دانشجویان و همکاران ارجمنند با مطالعه این کتاب، کاستی‌ها و نارسایی‌های آن را یادآور شده تا بتوان در ویرایشهای آتی، اثری درخورتر تقدیم علاقمندان کرد.

خوانندگان عزیز می‌توانند هرگونه نظر، انتقاد یا پیشنهاد خود را به آدرس الکترونیکی زیر ارسال نمایند و بدین وسیله نویسنده را با راهنمایی‌ها و توصیه‌های ارزنده‌شان مشوق و یاری‌گر باشند.

دکتر محمد رضا نیکخو

استادیار روان‌شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

تایستان ۱۳۸۴

e-mail: psychonikcom@psychonik.com

web site: www.psychonik.com